

Vilhelmina kommuns remissvar gällande “SOU 2024:50 - Nätt och jämnt - Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn”

Sammanfattning

Vilhelmina kommun avstyrker utjämningskommitténs förslag. Kommunen har en unik geografisk spridning av befolkningen. Enligt Riksrevisionens tidigare utredning har det konstaterats att kommunen redan är underkompenserad. Vi menar också att utredningen inte tillräckligt tydligt kan förklara varför kommunen är en av de få som förlorar ekonomiskt på förslaget.

Remisstid

Inledningsvis är Vilhelmina kommun kritiska till den för remissinstanserna beslutade svarstiden. Det har, så som vi förstått och även fått meddelat, inte heller funnits möjlighet för remissinstanserna att få förlängd svarstid. Med tanke på remissens omfattning i både antal sidor och potentiella effekter för remissinstanserna menar vi att remissvarens innehåll och korrekthet kan bli lidande av den korta remisstiden.

Vilhelmina kommuns förutsättningar

Vilhelmina kommun ligger i Västerbottens läns inland, gränsar till Norge, och är till ytan Sveriges 9:e största kommun. Kommunen har cirka 6200 invånare fördelade på en 8741 kvadratkilometer stor yta (0,7 invånare per kvadratkilometer) varav drygt 3000 bor på tätorten. På tätorten finns förskola och grundskola samt två särskilda boenden, det finns också en friskola med samtliga av grundskolans stadier.

I kommunen finns också två fjälldalgångar med för- och grundskola i både Saxnäs och Dikanäs. Avstånden från Saxnäs och Dikanäs till Vilhelmina tätort är nästan 10 mil. Utöver Saxnäs och Dikanäs så finns det förstås byar runt om i hela kommunen, och vår hemtjänst kör många gånger långa sträckor för nå brukarna. Överallt i kommunen ska den kommunala servicen fungera, men för att den ska göra det krävs resurser av olika slag. Ser man till hur befolkningsstrukturen i merparten av andra kommuner som är både stora och har en liten befolkning så är dessa oftast centrerade till området kring tätorten, med detta i åtanke har vi en förhållandevis unik geografisk spridning i kommunen. Vilhelmina är också samisk förvaltningskommun, vilket då också innebär ett förstärkt uppdrag kopplat till, bland annat, kärnuppdragen i fjälldalgångarna.

Vilhelmina kommun ingår också i ett gymnasieförbund tillsammans med grannkommunen Storuman, så den tidigare gymnasieskolan finns kvar på orten fast i en annan regi än den kommunala. Gymnasieeleverna i Vilhelmina, och i inlandet generellt, tenderar att välja yrkesprogram – vilket vi förstås är glada över då kompetensen behövs både i Vilhelmina men också i resten av Sverige. Detta leder dock till att vi som kommun har väldigt höga kostnader per elev - något vi inte kan påverka då vi är skyldiga betala för våra gymnasieungdomars skolgång oavsett vilken utbildning de väljer.

Vilhelmina kommun har dessutom ett minskande befolkningsunderlag, en trend som inte ser ut att stagnera. Detta i kombination med vår demografi och ökande andel av befolkningen

över 70 år gör förstås att vi kämpar med att klara av våra kommunala kärnuppdrag på ett så bra sätt som möjligt.

Kommunen har därtill, under en period av flera år, kämpat med besparingar inom de kommunala verksamheterna. Inför budget 2025 var politikens uppdrag att prioritera bort 30 miljoner kronor, något som i slutändan innebar en skatteökning med 25 öre - och gav kommunen plats 4 på listan över kommuner med högst skatt i landet. Ingen är förtjust i ytterligare skattehöjningar, men det är mycket svårt att göra ytterligare effektiviseringar inom de lagstadgade verksamheterna, vilket samtliga partier i Vilhelminas kommunfullmäktige kan vittna om.

Vilhelmina kommun är enligt vår uppfattning modernt organiserad med huvudprocesser och stödprocesser, allt för att huvudprocesserna ska kunna ägna sin huvudsakliga tid till huvuduppdraget som är reglerat i de lagar och förordningar som vi har att följa. Både huvud- och stödorganisationerna är väl organiserade och bemannas med god ekonomisk hushållning som ledstjärna. Eftersom kommunen är till ytan den, i landet, nionde största med folkbokförda på stora delar av ytan så är också efterfrågan på fritidsaktiviteter och föreningsberoende verksamhet stor, här har vi de sista åren behövt avveckla mycket av detta utbud. I likhet med andra inlandskommuner har Vilhelmina en stor underhållsskuld avseende gator, vägar, vatten, avlopp, badhus och kommunala fastigheter för skola och omsorg. Vi har idag svårt att i löpande budgetarbete kunna avdela investeringsmedel för att följa behovet.

Vilhelmina kommuns administrativa kostnader

Vilhelmina kommun och dess politiska företrädare är fullt medvetna om att kommunens kostnader för de kommunala verksamheterna är relativt höga. För vår del är alternativen få, men enligt en nedanstående kan det förstås som att så inte är fallet:

“Utjämningskommitténs huvudsekreterare Emelie Värja menar att de olika utfallen för Vilhelmina och Dorotea framför allt handlar om att kommunerna har olika höga administrativa kostnader för exempelvis välfärden. Utredarna menar att Vilhelmina kan sänka sina administrativa kostnader och ska därför kompenseras mindre för dem.

- Att Vilhelmina kostar mer kan man se i utredningen. Kommunen har bland de högsta ersättningarna för gleshet och kommer fortsatt att ha det i den här modellen. Så det är inte så att vi inte tycker att gleshet medför en kostnad. Man kan säga att de har varit överkompenserade i den tidigare modellen, förklarar hon.”

<https://www.folkbladet.nu/2024-07-07/nya-utjamningsforslaget-slar-hart-mot-vilhelmina-kan-forlora-miljoner-50458>

I ovan citerade tidningsartikel menar utredarna att Vilhelmina kan sänka sina administrativa kostnader, och därför ska kompenseras mindre. Med tanke på vad som tidigare beskrivits gällande kommunens förutsättningar är det ett påstående vi starkt ifrågasätter, i alla fall på de grunder som beskrivs ovan. Om det påstås att kommunen kan sänka sina administrativa kostnader – utan att vi riskerar utförandet av vårt välfärdsuppdrag - anser Vilhelmina kommun att det måste motiveras och preciseras på ett tydligare sätt än utredningen gör. Vilhelmina kommun samverkar med andra kommuner inom flertalet olika

verksamhetsområden, exempelvis vårt gemensamma gymnasieförbund och beredskapssamordnare. Inom flera områden sköter Vilhelmina kommun den administrativa delen, vilket delvis kan vara en förklaring till att det kan se ut som att våra administrativa kostnader är förhållandevis höga. Det nya förslaget kan alltså innebära svårigheter för både nuvarande och framtida samverkansområden.

Utjämningskommitténs förslag och dess konsekvenser för Vilhelmina

I pressmeddelandet på Regeringens hemsida står det följande:

“Det kommunalekonomiska utjämningsystemet ska skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för kommuner och för regioner trots att det finns stora skillnader i skattekraft, folkmängd och åldersstruktur, hur tätt eller glest befolkningen bor och andra faktorer som påverkar kommunernas och regionernas ekonomi.”

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/07/utjamningskommitten-har-overlamnat-sina-forslag-till-civilministern/>

För vår del kan vi konstatera att Vilhelmina, som landsbygdskommun med samtliga ovan nämnda kriterier uppfylla, går en svår framtid till mötes. I Västerbottens län är det endast Vilhelmina kommun som får mindre i utjämningskommitténs förslag. Det handlar om en förändring på -768kr/invånare, cirka 5 miljoner första året - för att sedan utvecklas till en minskning omfattande 8,4 miljoner årligen när införandebidraget successivt avvecklas. Det är mer än en procent av kommunens totala årsbudget, och i stort sett en så pass stor förändring att vi riskerar kvaliteten och möjligheten att utföra våra kommunala kärnuppdrag. Tidigare i texten nämndes de administrativa kostnaderna, men vi ifrågasätter också förslaget om att beloppen gällande befolkningsutveckling ändras från tio år och ett antaget belopp till fem år med förlorade intäkter som den nya modellen.

Vi upplever att det har varit svårt att få tydliga svar på varför Vilhelmina sticker ut och förlorar på det nya förslaget, däremot ställer oss förstå positivt till att de flesta andra gles- och landsbygdskommunerna i Sverige får det bättre. Vi förstår och lever i samma verklighet och med samma förutsättningar som de gör, och just därför är det nya förslaget - för oss - oförståeligt. I synnerhet då Riksrevisionen så sent som 2019 utredde och gav förslag på ett system med utökad utjämning för kommunens yta, invånarantal och befolkningsförändringar samt socioekonomi i storstäder och storstadsnära kommuner. Enligt Riksrevisionen skulle det ge Vilhelmina kommun mer än 4 000 kr mer per invånare, samtidigt som kommunen idag underkompenseras med ungefär 30 miljoner kronor, årligen. Detta är ungefär 4% av hela kommunens budgetomslutning. Förslagen i RiR 2019:2 nämns inte alls i utredningen, och får tillsammans med nu föreslagna förändringar inget mindre än katastrofala konsekvenser för Vilhelmina kommuns förmåga att utföra sitt grunduppdrag.

Vilhelmina kommuns inställning till utjämningskommitténs förslag

Vilhelmina kommun avstyrker utjämningskommitténs förslag. Vi kan med enkelhet konstatera att vi inte ser hur det nya systemet skulle skapa ekonomiska förutsättningar för oss, som faktiskt uppfyller remissens intention. Vi ställer oss snarare frågande till hur vi ska kunna bedriva våra lagstadgade, kommunala verksamheter framöver om detta förslag får laga

kraft. Det nya förslaget kan också, på sikt, göra det svårt för kommunen att följa barnkonventionen. Vilhelmina kommun anser att förslaget innebär att kommunen - och kanske fler kommuner – kan komma att tvingas till att bryta mot lagen, och att förslaget i sig således inte är förenligt med lagstiftning. Om staten, trots detta, genomför lagt förslag så kan kommunen landa i inriktningen att vidta relevanta juridiska åtgärder mot staten. Vilhelmina kommun förordar att en kostnadsutjämning baserad på statistiska metoder införs i enlighet med bilaga 7 i del 2.

Vilhelmina kommun vill avslutningsvis inbjuda hela utjämningskommittén till ett besök i kommunen för att på riktigt ta del av vår situation idag och hur det nya förslaget skulle påverka oss framöver.

Andreas Eliasson

Kommunstyrelsens ordförande

Max Fredriksson

Kommunstyrelsens vice ordförande